

предмету. Студенти розширюють свій кругозір, кордони володіння мовою, отримуючи досвід від практичного використання мови[1].

Впровадження інформаційних технологій у вчення значно різноманітнить процес сприйняття і відробітку інформації. Завдяки комп'ютеру, Інтернету і мультимедійним засобам студентам надається унікальна можливість опанування великого об'єму інформації з її подальшим аналізом і сортуванням. Значно розширюється і мотиваційна основа учбової діяльності.

На наш погляд, доцільність комп'ютеризації освітніх установ дозволяє добитися високої ефективності по трьом напрямках: педагогічний, методичний й економічний в порівнянні з традиційними формами виховно-освітньої роботи. Проте не варто забувати, що жодній машині не доступний інтуїтивний аналіз на основі комплексного сприйняття й повноцінного досвіду особи; це можливо лише в безпосередньому міжособовому спілкуванні. Комп'ютер володіє безперечними загально-дидактичними перевагами як засіб вчення, але живого педагога він не може замінити.

При роботі з комп'ютерними технологіями міняється роль педагога, основне завдання якого – підтримувати і направляти розвиток особистості студентів, їх творчий пошук. Стосунки з

учнями будуються на принципах співпраці й спільної творчості. У цих умовах неминучий перегляд організаційних форм учбової роботи, що склалися сьогодні [5, с.291].

На основі вищевикладеного матеріалу зробимо наступні висновки:

– завдяки сучасним інформаційним технологіям стає можливим знайомитися з культурою англоговних країн, що включає мовний етикет, особливості мовної поведінки різних людей в умовах спілкування, особливості культури, традицій країни мови, що вивчається; поповнювати свій словниковий запас, як активний, так і пасивний, лексикою сучасної англійської мови, що відбиває певний етап розвитку культури народу, соціально-го й політичного облаштування суспільства;

– використовуючи інформаційні ресурси мережі Інтернет можна набагато ефективніше вирішувати цілу низку дидактичних завдань під час занять із англійської мови;

– для забезпечення ефективності підготовки перекладачів ділової документації з числа студентів нелінгвістичних спеціальностей, фахівцям рекомендується створювати більш сприятливі умови щодо використання сучасних інформаційних технологій.

Література і джерела

1. Інноваційні технології англійської мови у світлі ідей корпусної лінгвістики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ispr/2008_9-10/7_kaleydoskop.pdf> – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Використання інноваційних технологій при вивчанні англійської мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/21519/> – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Використання інтернет технологій при вивченні англійської мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://interconf.fl.kpi.ua/node/1093>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Вейхман Г.А. Структурные модели разговорного английского языка / Григорий Абрамович Вейхман. – Москва: Издательство "Международные отношения", 1969. - 224с.
5. Камянова Т.Г. Успешный английский / Татьяна Григорьевна Камянова. – Москва: ООО "Дом Славянской Книги", 2008. - 512с.
6. Поуви Дж. Пособие по педагогической терминологии: Учебное пособие / Дж. Поуви, И.А.Уолш. – Москва: Издательство "Высшая школа", 1982. – 239 с.
7. Почепцов Г.Г. Язык и юмор / Георгий Георгиевич Почепцов. – Киев: Издательство "Высшая школа", 1982. - 328с.

Статья посвящена проблемам инновационных технологий и анализу современных взглядов на этот вопрос. В статье раскрываются разные подходы к решению задачи повышения эффективности изучения английского языка.

Ключевые слова: инновации, информационные технологии, коммуникативные технологии, методы обучения, учебный процесс.

The author of the article has considered the making use of innovational technologies in studying English. The different approaches to the solving of a problem raising the effectiveness of English studying have been analyzed in the article.

Key words: innovations, informational technologies, communicative technologies, methods of studying, educational process.

УДК: 373. 5. 016: 94 (477)

МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ РІЗНИХ ВИДІВ СЛОВЕСНО-ДРУКОВАНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

Байкеніч Ганна Василівна

м.Луганськ

Актуальність викладеного у статті матеріалу обумовлена розглянутими у ній питаннями оптимізації процесу навчання курсу історії України за допомогою текстів, підібраних у відповідності до засад та основних категорій особистісно-орієнтованої освіти. У дослідженні визначено особливості організації і проведення формувального експерименту, доведена ефективність впровадження у навчальний процес визначених видів словесно-друкованих засобів навчання та розробленої методики їх використання у курсі історії України.

Ключові слова: експериментальне навчання, словесно-

друковані засоби навчання (тексти), особистісно-орієнтована освіта, ефективність експериментального навчання.

Актуальність дослідження. Сучасний стан народної освіти в області переорієнтації її на рейки особистісно-орієнтованої, на жаль, має не достатнє розповсюдження та підтримку. Сам процес усвідомлення необхідності впровадження даної технології навчання відбувається досить складно та проблематично, оскільки більшість учителів історії залишаються скоріш прихильниками предметно-зорієнтованої освітньої парадигми, ніж

нової моделі навчання. Однак слід розуміти і той фактор, що процес усвідомлення змін у змісті шкільної історичної освіти не відбувається миттєво, оскільки пов'язаний зі зламом усталених поглядів та засвоєнням нових методологічних засад, що потребує багато часу і зусиль. Як наслідок, у певній частині вчителів складається подвійне ставлення до трансформації змісту. З одного боку, вони бачать напрям змін, відчують необхідність відмовитися від формального, партійно-класового підходу як єдино правильного, а з другого, – не усвідомлюють глибинної сутності нових методологічних підходів і не знають, як їх можна застосувати у власній практиці, тому й користуються старими штампами. На нашу думку, саме експериментальне впровадження та підтвердження ефективності деяких аспектів особистісно-орієнтованого навчання як можна краще популяризують та розкривають сутність даної моделі освіти, роблять її більш доступною та зрозумілою для публікацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виходячи з особливості тематики даного дослідження (експериментальне підтвердження висунутої гіпотези), науково-джерельну базу роботи складають переважно монографії та дисертації, які присвячені розробці засад та основних категорій особистісно-орієнтованого навчання: наприклад, монографії О.Ф.Туриянської «Теорія та практика особистісно-орієнтованого навчання в школі» [13] та Н.В.Чубур «Особистісно-орієнтоване навчання старшокласників на уроках історії: психолого-методичний аспект» [15] досить ґрунтовно розкривають категорії особистісно-орієнтованої освіти: компоненти змісту історичної освіти, методи організації навчальної діяльності, проблемні ситуації на уроках історії, типологія уроків тощо. Крім того, у своїй дисертації на здобуття наукового ступеню доктора педагогічних наук, О.Ф.Туриянська розробила основні критерії оцінювання експериментальної ефективності в особистісно-орієнтованій освіті [6, с.276-293]. Праця С.І.Подмазіна «Особистісно-орієнтована освіта: соціально-філософське дослідження» [7], так само як і попередні монографії, має теоретико-методичний характер та розкриває дану модель навчання в світлі розробок у філософській науці. Робота О.І.Пометун [8] має загально-методичний характер, але кожен розділ та підрозділ у значній мірі розкриває суть питання, саме тому до даної роботи ми звертаємося, коли визначаємо письмові прийоми подачі текстів. Розробляючи засади та принципи аналізу й вимірювання отриманих результатів, ми звертаємося до дисертації Н.В.Чубур на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук [14] та до роботи О.В.Адаменко «Математичні методи у педагогії та психології» [1], де у доступній формі та досить ґрунтовно розкриваються основні підходи та методи перевірки висунутих гіпотез шляхом математичного і статистичного аналізу отриманих експериментальних результатів.

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговують праці, які носять історично-науковий характер, окремі елементи з яких були використані нами в якості експериментального дидактичного матеріалу. Серед їхніх авторів можна, перш за все, визначити таких науковців, письменників, критиків, державних та політичних діячів, як: Л.Кацава [5], М.С.Волобуєв [4], А.Річицький [11], М.А.Павловський [6], І.Світличний [9], М.Мельник [10]. Всі автори є сучасниками тих подій, мова про які йдеться (УРСР під час НЕПу та проголошення незалежності України). Саме тому обрані нами тексти, приклади яких наведено нижче, несуть неабияку предметну, пізнавальну, практичну, смислоутворюючу та соціоадаптуючу цінність; розкривають конкретно-історичні, морально-етичні та естетичні смисли минулого [13, с.95]; мають здатність за умови компетентного використання їх на уроці історії України з поєднанням відповідної системи завдань та вправ вдало (як показав експеримент) моделювати різні педагогічні ситуації (зацікавленості у навчанні та роботі, проблемну ситуацію, морального вибору, рольову, ситуацію особистісної оцінки, успіху у навчанні, ситуацію взаємодії та спілкування [13, с.359]), що говорить про можливість задоволення різних потреб учнів

та розвитку всіх видів інтелекту за допомогою обраних нами текстів у відповідності до теоретико-методичних засад особистісно-орієнтованого навчання.

Не дивлячись на чисельні наукові роботи, які присвячені розробці теорії особистісно-орієнтованої освіти, слід зазначити, що недостатньо уваги науковцями приділено, на нашу думку, видам словесно-друкованих засобів навчання та прийомам їхньої подачі, а тим паче відсутня інформація щодо прийомів їхнього впровадження у шкільну практику та навчальну діяльність.

Метою даного дослідження є висвітлення методично-організаційних аспектів формувального експерименту, який проводився у школах України протягом 2010–2011 та 2011–2012 навчальних років для практичної апробації нового підходу щодо ефективності впровадження всіх видів словесно-друкованих засобів навчання, які розроблені з урахуванням використання адекватних прийомів письмової подачі текстів у відповідності до вимог особистісно-орієнтованої освіти.

Виклад основного матеріалу. Мабуть, не існує в світі такої науки, яка б обійшлася без вимірювання та порівнянь. У наш час неприпустимо будувати теорії виключно на життєвому досвіді або ж на здоровому глузді [1, с.4]. Наразі експериментально доведена теорія або гіпотеза несе в собі значно більшу цінність, ніж, та яка так і залишилася теорією.

У результаті теоретичних та констатувальних досліджень нами було сформульовано гіпотезу, що перевірялась під час методично-формувального експерименту. Це було припущення, що словесно-друковані засоби навчання (тексти), які подаються учням здебільшого у формі шкільних навчальних видань (підручники, робочі зошити на друкованій основі, хрестоматії, словники, додаткові посібники тощо) матимуть найбільш сприятливий інформаційний, духовно-естетичний, соціокультурний та ціннісний вплив на кожну особистість у процесі навчання історії України якщо:

а) навчальні тексти (а особливо це стосується текстів, які подані у підручниках з історії України) розробляти і надавати у відповідності до інтелектуальних, моральних, психологічних, комунікативних, творчих і операційних здібностей і потреб школярів;

б) словесно-друковані засоби навчання (тексти) стануть повноцінним елементом системи особистісно-орієнтованого навчання, а саме: адекватним засобом засвоєння учнями кожного компоненту змісту шкільної історичної освіти [12, с.115-154]; адекватним засобом організації кожного методу організації навчальної діяльності учнів [12, с.205-279]; одним із найважливіших запорук успішного розвитку всіх видів інтелекту учнів у процесі навчання історії в школі [12, с.207]; однією з умов вдалого задоволення всіх потреб школярів [12, с.359];

в) словесно-друковані засоби навчання використовувати в необхідній кількості і найліпшій якості для комплексного розкриття конкретно-історичних, морально-естетичних та етичних смислів минулого;

г) за допомогою індивідуальних прийомів письмової подачі матеріалу у виданнях створювати умови для комплексної взаємодії словесно-друкованих засобів навчання з усією системою особистісно-орієнтованої освіти (цілями, компонентами змісту історичної освіти, методами організації навчальної діяльності, типами уроків тощо).

Характеризуючи методичні особливості організації та впровадження експериментального навчання з історії України серед учнів старшої школи, слід, найперше, звернутися до визначення словесно-друкованих засобів навчання (текстів) та їх видів у системі особистісно-орієнтованої освіти, оскільки саме методика використання текстів на уроках з історії України і є предметом нашого дослідження.

Отже, *словесно-друковані засоби навчання* (в рамках особистісно-орієнтованої освіти) – це сукупність функціонально спрямованих *видів текстів*, які своєю організацією напруму

залежать від компонентів змісту історичної освіти та виконуваних ними функцій, напрощуд важливих для підлітків. Важливою рисою особистісно-орієнтовного навчання є тісна взаємодія компонентів змісту історичної освіти, їх функціональних особливостей, методів організації навчальної діяльності з видами потреб та інтелекту школярів [12, с.217]. Виходячи з цього, в основу добору та класифікації видів словесно-друкованих засобів навчання в системі особистісно-орієнтованої освіти (в даному випадку, посилаючись на наше визначення поняття словесно-друкованих засобів навчання, види словесно-друкованих засобів ототожнюються з видами текстів, оскільки мають друковану основу та головний і єдиний інструмент – слово) покладено *компонентно-функціональний підхід*. Тобто, кожен вид даних засобів навчання має відповідати конкретному компоненту змісту історичної освіти в залежності від його методичного призначення та функціональної векторності.

- *навчально-пізнавальні* словесно-друковані засоби навчання (тексти) носять історико-інформаційний репродуктивний характер. Даний вид текстів було визначено у відповідності до *розвивально-навчальної функції* освітнього процесу та інформаційного компоненту змісту історичної освіти. Такі тексти мають бути скеровані на отримання певного масиву знань школярами та розвиток академічного інтелекту особистості, її пізнавальних потреб. До даного виду словесно-друкованих засобів навчання можуть належати як окремі параграфи підручника (підпункти, розділи тощо), так і повні шкільні навчальні видання, допоміжні книги для читання, які скеровані на засвоєння історичного матеріалу, фактів, подій, зв'язків. Також, якщо мова йде про будь-який з видів текстів, то слід, безумовно, говорити і про прийоми письмової подачі кожного з них. Так, навчально-пізнавальні тексти виражаються за допомогою таких прийомів, які відповідають виключно даному виду тексту: сюжетне та образне оповідання, картинний і аналітичний опис, образна й узагальнена характеристика, пояснення, міркування, стисле повідомлення тощо.

- *операційно-спрямовані (інструктивні) тексти* носять предметно-інструктивний характер та сприяють розвитку як предметних, так і загальних умінь і навичок. Даний вид словесно-друкованих засобів навчання носить *розвивальну функцію* історичної освіти та відповідає операційному компоненту змісту шкільної історичної освіти. Оскільки основним способом, що забезпечує оволодіння навичками прийомів діяльності є вправи та завдання, то до даного виду текстів словесно-друкованих засобів навчання належать, перш за все, пам'ятки, питання та завдання до параграфів, тем, розділів підручника, навіть окремі параграфи, які спрямовані на формування та розвиток окремих предметних та загальних умінь, робочі зошити з друкованою основою з відповідною системою завдань.

- *ціннісно-орієнтовані тексти* надають інформаційну основу для оцінки минулого з різних позицій, відкривають для підлітків можливість набуття досвіду переживання власних історичних відкриттів методом порівняння чи то певних точок зору, чи то тексту підручника з історичним джерелом. Ціннісно-орієнтовані тексти є базою для формування та розвитку аксіологічної свідомості особистості і виконують виховну та, відповідно, – аксіологічну функцію вивчення історії в школі. До таких текстів належать хрестоматійні матеріали з аксіологічною основою, окремі джерела та документальні матеріали, певні підручницькі параграфи та відповідні завдання, художні та наукові твори, передбачені програмою в рамках конкретної тематики тощо. Єдина умова класифікації текстів як ціннісно-орієнтованих – їхня аксіологічна направленість. Такий вид словесно-друкованих засобів навчання сприяє морально-естетичному самовизначенню учнів, допомагає збудувати особисту пріоритетну лінію цінностей та виховує патріотичного громадянина своєї країни. Прийоми, які виражають даний вид текстів: аксіологічно скероване сюжетне оповідання, міркувальне викладення, картинний опис з елементами міркування тощо;

- *проблемні тексти* виконують *розвивальну функцію* та аналогічну задачу шкільного освітняського процесу, носять проблемний характер та скеровані на розвиток творчих здібностей і нахилів учнів. Такі тексти (один з видів словесно-друкованих засобів навчання) нерозривно пов'язані з творчо-пошуковим компонентом змістом історичної освіти, направлені на розвиток творчо-пошукових потреб і креативного інтелекту особистості. Дуже важливо, щоб такі тексти сприяли розвитку пошукової активності школярів, яка набувається особистістю в процесі успішного вирішення життєвих та навчальних проблем. Для цього необхідно, щоб сучасні підручники, хрестоматії, робочі зошити та інші навчаючі видання містили елементи проблемного викладення інформації з тієї чи іншої теми та системи контролю і перевірки знань та умінь, направлених на розвиток творчих здібностей та нахилів підлітків. Серед прийомів, які характеризують письмове викладення творчо-пошукових текстів є – міркувальне викладення, пам'ятки творчо-пошукового характеру, творчо-пошукова система вправ і завдань тощо;

- *комунікативно-орієнтовані (інтерактивні) тексти* – види словесно-друкованих засобів навчання, які дозволяють розв'язати виховну задачу історичної освіти, що пов'язана з процесом соціалізації школярів та виконують виховну і соціальну функції навчання. Дані інтерактивні види текстів пов'язані з комунікативним компонентом змісту історичної освіти, спрямовані на розвиток соціального інтелекту та задоволення потреб у спілкуванні. Такі тексти (завдання) мають відрізнятися діалогічним або полілогічним викладенням матеріалу (окремі параграфи підручників; відповідна до теми добірка джерел та документів, під час опрацювання якої передбачається групова або колективна робота, конкретні теми в робочих зошитах, спрямовані на групове співробітництво тощо), засадами системності та інтерактивного спілкування.

Методика експериментального навчання (формульний експеримент) полягала у: по-перше, розробці всіх видів текстів у відповідності до теоретико-методичних засад та адекватно до прийомів письмової подачі кожного виду словесно-друкованих засобів навчання; по-друге, впровадженні розроблених текстів у шкільний курс викладання історії України в загальноосвітніх закладах; по-третє, контролі, спостереженні та статистичному підрахунку результатів експериментального навчання (практичному доведенні ефективності висунутої гіпотези). Якщо говорити про організаційне забезпечення, то у експерименті брало участь 765 учнів 10-х, 11-х класів з чотирьох областей країни (Київська, Луганська, Полтавська та Івано-Франківська області). Всі без винятку учні (як контрольних, так і експериментальних класів), проходили вхідний та вихідний контроль за розробленими нами системами завдань та вправ у відповідності до особистісно-орієнтованого навчання. Дані завдання до контролів відрізнялися від класичних тим, що рівні у них формувалися не за досягненнями знань (низький, достатній, високий тощо) [7, с.107], а за методами діяльності учнів (пізнавальні завдання, практичні, ціннісно-орієнтовані та творчо-пошукові). Як бачимо, кожен з видів завдань відповідає характерному тільки для нього розвитку інтелекту (пізнавальний – академічному інтелекту, практичний – практичному, ціннісно-орієнтований – естетичному, а творчо-пошуковий – креативному). Саме тому даний спосіб «вимірювання» ефективності експериментального навчання, на нашу думку, є найбільш об'єктивним та «прозорим». Крім того, діти, виконуючи подібні завдання, отримували не одну оцінку, а чотири – тобто, окремий бал за кожний вид завдань. Слід при цьому зауважити, що перші два види завдань (пізнавальний та практичний) носили репродуктивний характер. Учні відповідали, здебільшого, на тестові запитання, а кожен вид характеризувався своїми організаційними особливостями (наприклад, пізнавальний відображав знання учнів з теоретичного та фактичного матеріалу – «Що, де, хто, коли?» тощо, а тести практичного характеру виявляли здатність учнів до виконання конкретних завдань – «заповніть таблицю, встановіть послідов-

ність подій тощо). Саме тому, перші дві оцінки за виконання перших двох рівнів не могли перевищувати 9 балів [12, с.171]. Завдання останніх двох видів завдань (ціннісно-орієнтованого та творчо-пошукового) ставили учнів у ситуацію вибору, оскільки з трьох запропонованих запитань слід було обрати тільки одне за власним уподобанням. Крім того, ці завдання не носили примусовий характер, саме тому після проходження експериментальними класами експерименту, ми можемо об'єктивно «виміряти» не тільки «якісні», але й «кількісні» показники результатів (скільки учнів бажають висловити власну думку та висунути цікаві гіпотези, оскільки саме на це були зорієнтовані запитання останніх двох рівнів).

Після проведення вхідного контролю серед усіх учнів, які брали участь у експерименті, вчителі історії експериментальних класів впроваджували у викладацьку практику розроблені нами тексти у вигляді письмових матеріалів, що роздавалися кожному учню та опрацьовувалися або всім класом одразу, або індивідуально, або ж групами (завдання для опрацювання додавалися до текстів). Якщо говорити про висвітлення прикладів, розроблених нами текстів, то, вважаємо за потрібне, виділити деякі з них разом з системами завдань та запитань до них.

НАВЧАЛЬО-ПІЗНАВАЛЬНІ ТЕКСТИ:

Урок з історії України 10 класу «Впровадження непу та радянська українізація в СРСР».

Тема: «Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921–1928 роки)».

«Золотим періодом радянської епохи можна по праву вважати період Нової економічної політики (1921–1928 рр.), враховуючи грандіозність розв'язання тодішніх завдань. Отже, після Громадянської війни в умовах мирного часу «воєнний комунізм» виявився наспрочуд неефективним методом господарювання. певні обставини змусили В. Леніна залишити комуністичний штурм і зробити крок на зустріч ринку. В самому керівництві не було єдності щодо розуміння сутності непу: будувати соціалізм, використовуючи товарно-грошові відносини, конкуренцію, приватну ініціативу та іноземний капітал вважалося абсолютно немислимим.

Різно негативну позицію щодо непу зайняли Л.Троцький, Л.Каменев, Г.Зінов'єв тощо. Однак, враховуючи критичну ситуацію у країні, було вирішено піти селянам на поступки. Та все одно, нова економічна політика розглядалася керівництвом головним чином з точки зору тактики, а не провідного стратегічного курсу. Тривалість курсу залежала від перспективи світової революції на Заході.

Вдихнути життя у націоналізований сектор були здатні лише ринкові відносини, які не могли за своєю сутністю існувати без кредитно-фінансових закладів, саме тому керівництво розпочало неп з відновлення знищеного. Для державної влади, яка була націлена на знищення ринку і товарно-грошових відносин ця реформа була найбільшим досягненням. Вона забезпечила успіх непу, оскільки була проведена зі знанням законів ринку.

Комплексне впровадження непу дозволило за короткий термін не лише перейти від командної до господарської ринкової системи, а й відродити економіку країни» [5, с.13].

Завдання та запитання:

1. Чому, як ви вважаєте, багато хто з тогочасних керівників держави не уявляли соціалізм, побудований на товарно-ринкових відносинах?

2. Пригадайте, на яких засадах існує та впроваджує свою політику і реформи соціалістична держава? Чи належав СРСР до їхнього складу? Відповідь обґрунтуйте.

3. Чи поділяєте ви думку автора стосовно того, що неп була найбільшим досягненням Радянської влади, особливо з точки зору грошової реформи та переходу на ринкові відносини?

4. Поряд з позитивними характеристиками впровадження непу (зазначені у документі) подумайте, які негативні риси та наслідки мала дана реформа?

Урок з історії України 11 класу «Здобуття Україною незалежності».

Тема: «Розпад Радянського Союзу та проголошення незалежності України (1985–1991 рр.)»

«Небезпечна особливість національної катастрофи України полягає в тому, що вона розвивається паралельно в усіх сферах економічної системи. Врахуйте, криза системи управління, аналогічно до ураження центральної нервової системи людини, паралізує всю економічну систему навіть за умов, коли окремо взята кожна складова її має потенційні можливості для функціонування.

Наслідки вже сьогодні не просто сумні, а жахливі та шокуючі. Падіння ВВП – більш як 61% безробіття (з прихованим) – 40%, а в науці – 90%. Понад 80% населення – за межею бідності, лише 1% українців живе заможнo. У 1991 році 11,6 млн. працівників, тобто кожен другий із зайнятих у різних галузях, не отримали вчасно заробітної плати. Україна не тільки не знайшла ніші на західному ринку, а майже повністю втратила свій внутрішній ринок, бо на ринку України 92% – імпортні товари. При цьому товарів широкого вжитку – 95%...

У нас, порівняно з 1990 роком, виробництво зерна скоротилося на 58%, цукру і м'яса – на 60%, молока – на 76%, поголів'я великої рогатої худоби – на 52%, овець – на 80%, свиней – на 81%. У магазинах України 92% імпортних харчових продуктів. Це – найбільша загроза національній безпеці...

Чого можна чекати від такої несучасної промисловості? То, може, люди наші такі недолугі? Ба, ні! Сьогодні 6000 учених, які покинули Україну, є провідними фахівцями поважних фірм світу. 30% фінансування нашої науки сьогодні – іноземні замовлення. Цілі інститути працюють на Південну Корею та інші розвинені країни.

Чому так сталося, що кваліфікована праця – робітника, вченого, інженера, лікаря, вчителя, артиста тощо, тобто те, на що роблять ставку розвинені країни, – у нас відсунута на узбіччя?..»

З виступу народного депутата України М. Павловського
[6, с.14-15].

Запитання та завдання:

1. Чим, в першу чергу, були обумовлені такі різкі негативні зміни у розвитку агропромислового комплексу, у економічних показниках, у погіршенні загального становища України у 1991 році на відміну від попередніх (1988–1990) років?

2. Як ви вважаєте, чому Україна стала тереном парадоксів та непорозумінь, не властивих для інших пострадянських країн? Чому керівництво не зробило ставку на робочу силу, наукову галузь, на збільшення виробничого потенціалу тощо, як інші країни, що здобули згодом певний позитивний результат рейтинг у загальному розвитку?

ІНСТРУКТИВНИЙ ТЕКСТ:

Урок з історії України 11 класу «Реконструкція Радянського Союзу і Україна».

Тема: «Розпад Радянського Союзу та проголошення незалежності України (1985–1991 рр.)»

«Горбачов у 1985 році розпочав свою каденцію у традиційному стилі своїх попередників. У жовтні 1985 року з'явився проект програми КПРС, в якому можна було прочитати такі декларації: «Видатне завоювання соціалізму – розв'язання національного питання...» і «...соціалізм у нашій країні перемає повністю і остаточно». Ціла програма була переповнена того роду фразеологією старих часів. У березні 1986 року опубліковано постанову XXVII з'їзду КПРС із заголовком «Основні напрями економічного та соціального розвитку СРСР на 1986–1990 роки і на період до 2000 року». Там зроблено стандартну оцінку одинадцятої п'ятирічки 1981–1985 років, накреслено більш детальні плани на дванадцяту – 1986–1990 років і в загальних рисах плани на тринадцяту та чотирнадцяту п'ятирічки.

В липні 1987 року вийшов закон про державне підприємство. Характеристика цього документу є схоплює у вступі до

нього: «Цей закон... зміцнює державу... власність на засоби виробництва в промисловості, будівництві, агропромислового комплексу, розширює можливості участі трудових колективів в управлінні підприємствами... поглиблює централізовані засади в розв'язанні найважливіших завдань розвитку народного господарства як єдиного цілого... передбачає використання повного господарського розрахунку і самофінансування... і розвиток самоврядування...». Це означало, що планування інвестицій, цін, кількості та якості товарів та послуг мали залишатися в руках плановика і держави. Основна зміна в тому законі – це наголос на повний господарський розрахунок, самофінансування підприємств та збільшення їхньої автономії. Крім цього, надлишок чистого доходу мала залишатися у підприємств, а не передаватися державі. В інших актах та статутах також жодних натяків на перехід до економіки вільних ринків немає.

Щойно Горбачов та його порадики зрозуміли, що економіку не врятують жодні з постанов (оскільки почався різкий економічний спад), тоді почали з'являтися закони, які були першими кроками на шляху до вільного ринку. Повноваження уряду СРСР в ділянці цін, як теж і концентрація адміністрації економікою цілою країни в Москві дозволяли урядам СРСР на просто колоніальну експансію України. Міністерства і відомства центрального уряду були безпосередніми адміністраторами близько 95% підприємств України. Часопис «Радянська Україна» від 27–29 червня 1987 року передає доповідь голови Ради Міністрів Масола, з якої дізнаємося, що два роки тому Раді Міністрів УРСР було підпорядковано 6–7% промисловості України. Тепер (на 1987 рік) ту пропорцію доведено до 40%. Технічно така експансія – то є дуже проста справа. Уряд замовляв товари за ціни, які в Україні біли набагато нижчими, ніж пересічні ціни в СРСР. Приміром, голова Ради Міністрів України Фокін у своєму виступі по телебаченню 27 лютого 1988 року заявив: «...З 1 січня цього року оптові та закупівельні ціни на ліс, нафтопродукти та устаткування зросли у 2–3 рази, а на українське вугілля – зяк не повертається – всього на 19%! Такі дії союзного міністерства були незрозумілі не лише шахтарям, а й нам...»

Наступних років ситуація не змінилася. «Літературна Україна» від 14 березня 1989 року помістила статтю Сергія Плачинди, який зазначав, що «...у 1989 року ціни на тону наступних продуктів були такі: на зерно в Україні – 191 рубль, у Росії – 227 рублів; на цукрові буряки в Україні – 38 рублів, в Росії – 73; на картоплю в Україні – 167 рублів, в Росії – 226...».

Провідна ідея переходу на вільний ринок – дати можливість підприємствам заробляти настільки багато грошей, наскільки вони це можуть робити. Високі заробітки дають поштовх для творення більшої кількості підприємств, внаслідок цього і заробітки і ціни ідуть в одній площині, а разом з тим і якість і асортимент продуктів збільшуються...

Мирослав Мельник. *Проблеми економічної реформи в СРСР і Україні // «Америка». – 1991. – 9 листопада [10, с. 430–434].*

Пам'ятка на опрацювання уривка з художнього або наукового твору:

1. Уважно прочитайте уривок і визначте, про які події якого періоду або яку постать він вам розповідає.
2. Проаналізуйте поданий вам текст. У якому стилі він написаний: як об'єктивна характеристика, як критика, як опис або ж як висловлення власної думки.
3. Хто є автором даного уривку? Чи був він очевидцем подій або явищ про які описує? Якщо ні, то звідки він черпав інформацію про описувані ним факти? Чи є вона достовірною та об'єктивною?
4. Співставте інформацію, отриману через уривок з інформацією, отриманою через підручник або вчителя. Чи збігаються їхні головні засади та погляди? Якщо ні, то в чому відмінність та причина певних відмінностей?
5. Які емоції та почуття викликає у вас робота з даним матеріалом та конкретно інформація, яка в ньому міститься (співчуття, байдужості, захвату, співпереживання, здивованості

тощо)? Як ви вважаєте, чому автор тексту описує та характеризує саме ці події та самі цих дієвих осіб з історії України? Чим вони такі визначальні та яку роль відіграли в контексті подій, що вивчаються?

6. За можливістю порівняйте інформацію, яка надходить з художнього твору з інформацією з інших історичних документів та джерел. Чи є вона діаметрально протилежною, чи є однаковою за змістом? Яку ви особисто вважаєте більш об'єктивним. Відповідь обґрунтуйте.
7. Чи зацікавив вас даний епізод з художнього твору? Якщо так, то чим саме, якими елементами, а якщо ні, то чому, чого йому бракує?
8. Чи містяться у ньому такі елементи опису, характеристики, уточнення порівняння, гіперболізації тощо, які б змусили вас наочно яскраво, нехай подумки, але уявити певні тогочасні обставини чи умови перебігу подій, котрі б торкалися вивченого вами матеріалу?
9. Зробіть на основі аналізу та узагальнення висновки про опрацьований уривок з художнього твору: що нового ви дізналися з нього; які почуття ви переживали, опрацьовуючи його; якими особливо яскравими моментами він вам запам'ятався тощо.
10. Якби ви були автором даного тексту або вам випала б можливість самостійно написати художній твір на тему..., на які б моменти ви б звернули більше уваги, а які – випустили б? Чому?

Завдання та запитання:

1. Проаналізуйте поданий текст за вищезазначеною пам'яткою.
2. Як ви розумієте поняття «економіка вільних ринків»?
3. Які вам відомі проекти програм, закони, постанови та декларації КПРС, що були скеровані на «розвиток економічної сфери та підприємств»? Чи насправді вони «розвивали» економіку, чи лишалися тільки на папері? Складіть дворівневий план за даним запитанням.

ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНІ ТЕКСТИ:

Урок з історії України 11 класу «Здобуття Україною незалежності».

Тема: «Розпад Радянського Союзу та проголошення незалежності України (1985–1991рр.)»

«Ті великі події рік і два роки тому! захоплення, і неспокій, бо ану ж щось ще станеться і незалежність виковзнеться з наших рук, ціла маса патріотів помандрує за ґрати імперських тюрем та концтаборів, українські часописи і журнали стануть знову україномовними засобами імперської пропаганди, український народ знову довідається про щасливе співжиття народів-братів та остаточну розв'язку національного питання...»

Побоювання ті не виправдалися тому, що ніяка сила не могла уже затримати бажання людей до свободи. Усім теж стало ясно, що ріст економіки, спертої на всеохоплюючому плануванні та політичній диктатурі, остаточно застряг, та що єдина можливість виходу з тої безнадійної ситуації – це набуття Україною незалежності...»

Мирослав Мельник. *З нагоди двох річниць // «Свобода». – 1992. – 2 жовтня [10, с. 493–494].*

Завдання та запитання:

1. Чому для українського народу таким важливим рішенням було проголошення незалежності?
2. Поміркуйте, що сталося б з Україною, якби населення нашої держави не проголосувало б у своїй більшості за незалежність? Впровадження якої моделі державності нас би очікувало?
3. Чи існував, на вашу думку, інший шлях (окрім незалежності) виходу України з продовольчої, економічної, соціальної та культурної кризи? Чи розв'язала ці питання довгоочікувана та століттями виборена незалежність?

Урок з історії України 11 класу «Здобуття Україною не-

залежності».

Тема: «Розпад Радянського Союзу та проголошення незалежності України (1985–1991рр.)»

Уважно прочитайте вірш Івана Світличного. Які почуття та асоціації він у вас викликає?

Дисидент

Україно! Ну що ж ти за мати? За куці істини нізчимні,
Чи я доля твою не осяг, За те є, унтери причинні
Що ти здатна синів убивати Нам кастрували язики,
І підносить убитих на стяг? За довбані в катівнях ребра,
Я винен, брата. Всі ми винні. За реабілітанські жєбри,
Наш гріх судитимуть віки. За небо ґратами рябе, –
За беріїв, за Соловки, Судить мене. Судить без знижки.
За чорні, згорблені, злочинні Судить – я винен – хоч до «вишки».
Переґвалтовані роки, Мене, а заодно – й себе».

І.Світличний [13, с. 143]

Як ви вважаєте, чи не даремно представники дисидентства, маючи мужність на той час виражати своє право на власну думку, гарантоване Конституцією, не боялися говорити всю правду про життя і культуру, гинули у таборах, приносили себе в жертву, вистюювали всі тортури, заготовлені державою для них? Скажіть, який відбиток залишив (якщо залишив) на національній свідомості та на самоідентифікації українців, як європейської нації, діяльність дисидентів?

ПРОБЛЕМНИЙ ТЕКСТ:

Урок з історії України **10 класу «Впровадження непу та радянська українізація в УСРР»**

Тема: «Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921–1928 роки)»

Порівняйте надані вам тексти та уривки з праць відомих істориків, літераторів та державних діячів. Які, на вашу думку, є більш об'єктивними? До якої позиції більш схильні особисто ви? Відповідь обґрунтуйте, наводячи чіткі факти з історії. Спробуйте обговорити дану проблему в класі, доводячи та обґрунтовуючи власну точку зору.

«У 1928 р. Михайло Волобуєв опублікував в журналі «Більшовик України» в порядку дискусії статтю «До проблеми української економіки», в якій порушив гострі економічні проблеми, про які не наважувалися писати інші вчені. Він довів, що царська Росія була колоніальною імперією, в якій Україна перебувала на правах колонії «Європейського типу», що проявилось «у відхиленні розвитку продуктивних сил на користь економіки метрополії». Заперечуючи теорію єдності російської економіки, Волобуєв вимагав розглядати Україну як «історично оформлений народногосподарський організм», що має власні шляхи економічного розвитку.

Для подолання колоніальної спадщини, на думку видатного економіста того часу, Україна повинна прискорити темпи розвитку обробної промисловості, особливо важкої. Для вирішення розглянутих у статті економічних проблем він сформулював ряд практичних висновків:

«...1. Слід переглянути районування Держплану і раз завжди відкинути спроби розривати єдиний український національно-господарський терен за критерієм поділу праці в межах колишньої Росії.

2. Треба забезпечити за українськими економічними центрами права й можливості дійсного керівництва всім народнім господарством без винятку.

3. Задля того, зокрема, слід замінити існуючий порядок керівництва промисловістю.

4. За Союзним Держпланом та іншими центрами повинно зберегти загально-директивні функції. Українські господарські плани підлягають зміні лише в разі протиріччя цим директивам. Загальносоюзні господарські плани підлягають попередньому розглядові на Союзному З'їзді Держпланів і остаточному затвердженню двома палатами Центрального Виконавчого Комітету СРСР.

5. Бюджетне законодавство слід індивідуалізувати, застерігаючи від занадто великого вилучення народногосподарських прибутків поза межами України і встановити за остаточну інстанцію затвердження українського бюджету — Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет [4, с. 15].

Волобуєв М. С. ще раз підкреслював небезпечність «тенденції конкуренції між двома економіками СРСР», тобто російської і української, щоб ці тенденції «не було використано ворожими нам силами для роз'єднання великого братерського співробітництва трудящих усіх націй».

В свою чергу, А Річицький у своїй статті «До проблеми значав, що «Україна дореволюційна була не колонією Європи, а звичайною економічною колонією, через це ніяких взаємовідносин з Європою (Заходом) мати не могла... Українська людність стихійно тяглася не на Захід, а на Схід і Південний Схід, до нових земель... [11, с. 74].

Нині, на відстані років, залишається гадати, якою була б доля російсько-українських взаємин у ХХ столітті, якби у Москві прислухались до порад молодого економіста...

ІНТЕРАКТИВНИЙ ТЕКСТ:

Урок з історії України **11 класу «Здобуття Україною незалежності».**

Тема: «Розпад Радянського Союзу та проголошення незалежності України (1985–1991рр.)»

«Першого грудня громадяни України будуть голосувати за кандидатів на президента України. Також вони висловлюватимуться відносно виходу України з СРСР, себто відносно незалежності України. Обидва голосування торкаються в основний спосіб і політичних процесів і відношення між Україною та її ближчими і дальніми сусідами.

Кандидатів на президента під сучасну пору близько 100. Число це досить фантастичне, але в дійсності справи такі зле не виглядають. На основі виборчого закону люди, які самі себе висунули в кандидати стануть дійсними кандидатами щойно тоді, коли знайду 100 000 підписів і адрес людей, що їхню кандидатуру підтримують. Таку велику кількість адрес і підписів не легко з'єднати, і тому я здивувався би, і тому я здивувався би, коли остаточних серйозних кандидатів було б не більше 12.

Котрий з кандидатів може дійсно стати президентом України? Під сучасну пору, здається, є тільки трохи кандидатів, які під оглядом популярності та організованої підтримки в усій Україні значно перевищують всіх інших. Ними, на мою думку, є Леонід Кравчук, Тарас Чорновіл та Левко Лук'яненко.

Кравчука не висунула ніяка партія. Його висунув колгосп. Та з огляду на його позицію Голови Верховної Ради, він є, без сумніву, найбільш відомими кандидатом. Крім цього можна підозрювати, що багато людей, погляди яких на самостійність України і на перехід до вільного ринку є сильно помірковані, стоячи перед альтернативами Кравчука, Чорновола та Лук'яненка, підтримають Кравчука. Підтримка ця, мабуть, буде найбільшою у східні та південні України, де локальна адміністрація залишилася у руках твердих партократів.

В'ячеслав Чорновіл – безпартійний, та його висунула на кандидата Велика Рада Руху. Він є готовою Львівської державної Ради, де був промотором українізації і різного роду українських реформ. Він те відомий у східній та південній Україні, зокрема завдяки тамошнім партократам, що його за ці реформи та «націоналізм» ляляли. Чорновола теж підтримає широко розповсюджений часопис «За вільну Україну».

Левко Лук'яненко висунула на кандидата Рада Української Республіканської партії. Організованістю і кількістю членів УРП далеко перевищує всі інші партії (Рух є більш масовий, та це не є партія). Партія ця має теж свої відділи по всіх областях України, хоча на сході вони дуже слабкі.

Які найважливіші рішення стоять перед новим президентом і хто їх найкраще виконає?..»

Мирослав Мельник . Кілька думок з приводу Референдуму

// «Свобода». – 1991. – 12 жовтня [10, с. 449].

Завдання та запитання:

1. Перенесіться подумки у 1991 рік... Чи проголосували б ви тоді за незалежність України? Відповідь обґрунтуйте. Зазначте, зваживши всі «за» та «проти», кому б з трьох кандидатів у президенти ви б віддали свій голос? Чому саме йому? Обговоріть своє рішення у групах.

2. Розподіліть клас на три групи. Кожна група висуває кандидата у президенти України, готує доповідь або виступ на 5-7 хвилин, в якій чітко зазначається стратегія майбутнього розвитку України, на що буде зроблено акцент у економіці держави, що залишиться поза увагою, які наболілі проблеми кандидат першочергово б взявся розв'язувати, які б пріоритети у зовнішній політиці обрав тощо. Згодом на дошці напишіть прізвища кандидатів і попросіть учнів «проголосувати ногами» за того, хто їх більше переконав або запропонував найбільш актуальні та доречні варіанти подальшого розвитку держави. Але за однієї умови: учасникам кожної з груп не можна голосувати за власноруч висунутого кандидата. Вдалого спілкування!

Представлені вище тексти, серед інших, склали методичну базу експериментального дослідження та виступили підґрунтям для практичної організації уроків з історії України учнів старшої

школи у відповідності до засад особистісно-орієнтованої освіти. У даному випадку мова йде про підтвердження ефективності та результативності впровадження у викладацьку практику таких текстів з історії України, які розроблені у відповідності до передуючої їм мети, від методу діяльності учнів, які вони мають організувати, в залежності від типу уроку у відповідності до технології особистісно-орієнтованої освіти. Тобто, дані тексти досить вдало (як показав експеримент, тільки за умови категоріальної відповідності) виступили в якості основного засобу організації відповідних видів діяльності школярів. Це пов'язано з тим, що склалися вони за допомогою відповідних прийомів письмової подачі словесно-друкованих засобів навчання, які враховують (при коректному застосуванні) потреби особистості, розвиток адекватного їм виду інтелекту та організацію з їхньою допомогою конкретних педагогічних ситуацій на уроках історії України.

Ефективність експериментального впровадження у процес навчання розроблених нами текстів, поточних і контрольних систем завдань знайшла своє відображення у наступних реальних показниках, які ми отримали шляхом математичного та статистичного підрахунку результатів експериментального навчання (див.табл. 1).

Таблиця 1.

Функціональні результати експерименту

10 класи (347 учнів)	11 класи (418 учнів)
Пізнавальний вид діяльності	
Коефіцієнт ефективності якості знань (далі: КеЯЗ) (правильність та оперативність) експериментальних класів (далі: ЕК) вище на 12,9% від КеЯЗ контрольних класів (далі: КК)	КеЯЗ (правильність і оперативність знань) ЕК вище на 16,8% від КеЯЗ КК
Практичний вид діяльності	
Коефіцієнт ефективності якості вмінь (далі: КеЯВ) (готовність і здатність розв'язувати практичні завдання) ЕК вище на 17,3% від КеЯВ КК	КеЯВ (готовність і здатність розв'язувати практичні завдання) ЕК вище на 26,5% від КеЯВ КК
Ціннісно-смысловий вид діяльності	
Коефіцієнт ефективності готовності учнів до власної оцінки та вибору – кількісні показники (далі: КеКЦ) ЕК вище на 82,7% від КеКЦ КК	КеКЦ (готовність до оцінки та вибору) ЕК вище на 120,2% від КеКЦ КК
Коефіцієнт ефективності якості навчання (здатність вдало виконувати завдання ціннісно-смыслового типу) (далі: КеЯЦ) ЕК вище на 14,7% від КеЯЦ КК	КеЯЦ (здатність вдало виконувати завдання ціннісно-смыслового типу) ЕК вище на 4,7% від КеЯЦ КК
Творчо-пошуковий вид діяльності	
Коефіцієнт ефективності готовності учнів до розв'язання проблемних завдань – кількісні показники (далі: КеКТ) ЕК вище на 103,9% від КеКТ КК	КеКТ (готовність до розв'язання проблеми) ЕК вище на 122,5% від КеКТ КК
Коефіцієнт ефективності якості навчання (здатність вдало виконувати завдання проблемного характеру) (далі: КеЯТ) ЕК вище на 29,1% від КеЯТ КК	КеЯТ ((здатність вдало виконувати завдання проблемного характеру) ЕК вище на 3,2% від КеЯТ КК
Комунікативний вид діяльності (ефективність його організації оцінюється шляхом анкетування та спостереження учнів та вчителів, а не конкретними балами)	
1. Здатність поважати думку іншого (96% учителів відзначають, що у ЕК ситуація, у порівнянні з попередніми результатами, покращилася в середньому на 75-86%). 2. Проявлення бажання учнів до колективного або групового розв'язання завдань чи вправ спільними зусиллями (88% учнів ЕК зазначають, що до цього готові в середньому на 58% краще, ніж до експерименту). 3. Володіння учнями теоретичними знаннями про спільні способи дії та техніки комфортного спілкування, а також грамотне їх застосування у інтеракції (92% вчителів та 61% учнів ЕК зазначили у власних анкетах, що показник даної ознаки збільшився після експерименту відповідно на 49% та 43%)	1 Здатність поважати думку іншого (93% учителів відзначають, що у ЕК ситуація, у порівнянні з попередніми результатами, покращилася в середньому на 70-80%). 2. Проявлення бажання учнів до колективного або групового розв'язання завдань чи вправ спільними зусиллями (85% учнів ЕК зазначають, що готові до цього в середньому на 67% краще, ніж до експерименту). 3. Володіння учнями теоретичними знаннями про спільні способи дії та техніки комфортного спілкування, а також грамотне їх застосування у інтеракції (95% вчителів та 74% учнів ЕК зазначили у власних анкетах, що показник даної ознаки збільшився після експерименту відповідно на 56% та 48%)

Таким чином, отримавши кінцеві результати експерименту, можна чітко сказати, що висунута гіпотеза щодо підвищен-

ня ефективності та впливовості текстів (у широкому значенні мова йшла про шкільні навчаючі видання, а у вузькому – про

індивідуально підібрани вчителем історії для кожного уроку матеріали) за дотримання певних умов підтвердилася у повному обсязі та знайшла своє відображення на реальних об'єктивних результатах впровадження експерименту серед учнів старшої школи з курсу історії України. Це має скласти міцне підґрунтя для подальшого продуктивного та результативного застосування текстів не тільки на уроках історії у прямому призначенні (розроблені вчителями, як додатковий матеріал), а й у навчально-методичному комплексі з історії України у відповідності до низки вимог та критеріїв, що в значній мірі відібіється на позитивних результатах як функціонального, так і психологічного

характеру.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі обумовлюються всебічним практичним застосуванням даного експериментального дослідження та врахування його результатів авторами шкільних навчальних видань при подальшому написанні та створенні власних шедеврів друкарської справи. Оскільки наразі, на жаль, якість навчально-методичного комплексу з історії залишає бажати кращого, а тексти – це основа будь-якого видання, то підтвердження даної гіпотези стосовно покращення якості текстуального матеріалу за певних умов має привернути велику увагу серед авторів шкільних книг.

Література і джерела

1. Адаменко Е.В. Математические методы в педагогике и психологии / Е.В.Адаменко – Луганськ: Альма-Матер, 2008. – 96 с.
2. Байкеніч Г. Критерії відповідності головної шкільної книги з історії України (підручника) принципам і засадам особистісно-орієнтованого навчання / Байкеніч Ганна Василівна // Виховання, освіта, менеджмент, філософія, право: історичний аспект: зб. матеріалів до міжвузівської науково-практ. конф., 20–23 вер. 2011 р., Євпаторія / наук. ред. Глузман О.В. – Євпаторія: РВВ РВНЗ КГУ, 2011. – С.86-90
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І.Д.Бех – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Волобуєв М.С. До проблеми української економіки / Михайло Симонович Волобуєв // Більшовик України. – Х., 1928. – № 2–3.
5. Кацва Л. Росія неспівська. Середина 1920-х років: пошук економічних рішень та боротьба за владу / Л.Кацва – М., 1998. – 145 с.
6. Павловський М.А. Живу тобою, Україно / М.А.Павловський – К.: Муз. Україна, 2003. – 640 с.
7. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование: социально-философское исследование / Подмазин Сергей Иванович. – Запорожье: Провіта, 2004. – 246 с.
8. Пометун О.І. Методика навчання історії в школі / О.І.Пометун, Г.О.Фрейман. – К.: Генеза, 2005. – 328 с.
9. Посмітна С.В. Методика навчання історії Полтавщини в 11 класі / С.В.Посмітна, І.С.Лукич – Полтава: Оріяна, 2008. – 260 с.
10. Мельник М. Українські проблеми: збірка статей і коментарів / Мирослав Мельник. – К.: Смолоскип, 1999. – 694 с.
11. Річицький А. До проблеми ліквідації пережитків «колоніальності та національності»: відповідь М.Волобуєву / Андрій Річицький // Більшовик України. – Х., 1928. – №2. – С.73-93
12. Турянська О.Ф. Теоретико-методичні засади особистісно-орієнтованого навчання історії в школі: дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.02 «теорія та методика навчання (історія)» / Ольга Федорівна Турянська. – К.: АПН України, Ін-т педагогіки, 2011. – 556 с.
13. Турянська О.Ф. Теорія і практика личностно-орієнтованого навчання в школі / Ольга Федорівна Турянська. – Луганськ: Изд-во ГУ «ЛНУ імени Тараса Шевченка», 2009. – 378 с.
14. Чубур Н.В. Методичні засади особистісно-орієнтованого навчання старшокласників на уроках історії: дис. ... кандидата пед. наук: спец. 13.00.02 «теорія та методика навчання (історія)» / Наталія Володимирівна Чубур. – К., 2005. – 248 с.
15. Чубур Н.В. Особистісно-орієнтоване навчання старшокласників на уроках історії: психолого-методичний аспект / Н.В.Чубур – К., 2006. – 172 с.

Актуальність изложеного в статье материала обусловлена рассмотренными в ней вопросами оптимизации процесса обучения курса истории Украины с помощью текстов, подобранных в соответствии с принципами и категориями личностно-ориентированного обучения. В исследовании определены особенности организации и проведения формирующего эксперимента, доказана эффективность внедрения в процесс обучения различных видов словесно-печатных средств обучения и разработанной методики их использования в курсе истории Украины.

Ключевые слова: экспериментальное обучение, словесно-печатные средства обучения (тексты), личностно-ориентированное образование, эффективность экспериментального обучения.

The author of the article has considered in optimizing of the learning process of the course of History of Ukraine by means of the text, selected in accordance with the principles and main categories of personality-oriented education. The peculiarities of forming and carrying out of the experiment have been presented, the efficiency of implementation of certain types of verbal and print means of teaching into the learning process have been proved as well as the developed methods to be used in the course of history of Ukraine.

Key words: the experimental education, verbal-print means of education (texts), student-oriented education, the efficacy for experimental education.

УДК 373.66 (410)

3 ІСТОРИЇ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Бартош Олена Павлівна
м.Ужгород

В статті розглянуто особливості розвитку та становлення соціальної політики та соціальної допомоги у Великій Британії.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна робота, програми уряду, категорії населення.

На сьогодні соціальна політика Великої Британії органічно інтегрована практично в усі сфери суспільного життя. Вона міцно пов'язана з фінансовими структурами і економікою країни, з освітньою і культурною політикою, демографією і медициною, екологією і природоохоронною діяльністю і має досить чітко